

Чебурахін Д.В., Зарваницька В.Ю.

студенти юридичного факультету

Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара

м. Дніпро, Україна.

Науковий керівник: Слісаренко О.М., к.і.н., доцент

АНАЛІЗ ІСТОРИКО-ПРАВОВОГО ПІДґРУНТЯ ДЕРЖАВОТВОРЧОЇ ПАРАДИГМИ ЯК ВИТОКУ ІДЕЇ УКРАЇНСЬКОГО КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМУ

Людина завжди виміряє час в межах свого кишенькового годинника, проектуючи на нього власну пам'ять, дії та події вже минулих донині днів. Тому, на нашу думку, у таких фундаментальних питаннях, як державотворчі процеси, важко спиратись на здогадки чи поверхневий погляд. Ми живемо в епоху, коли інформація стає ресурсом тотального вжитку із своїми виробниками, своїм ринком, цінова політика якого просочуються в усі сфери життя, перекладаючи їх на новий лад за потребами інтерпретаторів. Залежно від особистих бажань, «перехресного вогню» десятків тисяч бачень та доволі прагматичної пропаганди важко втримати навіть побутову, особисту думку, чистою від домислів, не кажучи вже про спогади та традиції, закріплені пролітою кров'ю безлічі загублених віки тому прадавніх поколінь. Передача інформації спрощує її чи ускладняє, змінює чи доповнює, хоча, у результаті перевертає догори дригом звичну реальність, яка, подібно до славнозвісних сторінок минулого, останніми роками була просто насичена рядом державно-політичних перетворень, викликаних національно-революційними подіями, які в свою чергу призвели до глобальних змін як усього законодавства, так і основного закону – Конституції. Тому сьогодні, коли Українським народом вже пройдений значни за двадцять п'ять років шлях у боротьбі за державний суверенітет та незалежне самовизначення – є вкрай необхідним згадати досвід повторюваних тенденцій: як успішних рішень, так і споконвічних пасток, як прогресивних ідей, так й наївно-беззбройних кроків. В кожній дії нашого народу, протягом його безперестанної боротьби з усіма проти усіх, майже завжди провідною метою поставала незалежність в безлічі життєвих питань, котра, якщо буде спіймана хоча б на короткий відтінок часу, вела до значно більшого

кола цілей та потреб, змінюючи один вектор цих змагань на тисячі нових. Без досвіду, без зовнішньої підтримки й, принаймні, гарантій сусіднього ненападу й через те – без готового фундаменту державотворчих напрацювань, але все одно ініціатива захисту своїх прав вела український народ до прогресивних, унікальних та демократичних реформ задля виходу України на терени міжнародної арени як держави соборної та незалежної. Виходячи з цих трохи романтичних міркувань, ми вважаємо доцільним приурочити дослідження вищезазначених ознак традиційної феноменології українського конституціоналізму до визначної події, що відбулась у квітні 1918 року, а саме першої, в сучасному розумінні, української конституції. Оскільки Конституція УНР, хоч і є визначною пам'яткою українського конституційного права, та її поява не була несподіванкою. Аргументом до цього положення можуть слугувати як найближчі попередні акти конституційного характеру, наприклад, III Універсал [1, с. 7], так і значно старші за часом появи джерела Української політичної ідеї.

Під традиційним джерелом саме конституційної законотворчості *сучасного зразка* (виділення наше) автори вбачають такий релікт кодифікованого права, як укладені 5 квітня 1710 року Гетьманом Пилипом Орликом «Пакти і Конституції прав і вольностей Війська Запорозького» (*Pacta et Constitutiones legum libertatum que exercitus zaporoviensis*) (Далі – Конституція Пилипа Орлика). За більш детальним аналізом, розгорнутим в першому розділі нашої роботи, вдалось відмітити певний феномен української державотворчої парадигми, а саме доволі унікальний, як для тогочасної Європи, спосіб зовнішньо політичної легітимізації влади правовим шляхом, перш за все, закладаючи конституційний фундамент утворенням основного закону. Такої думки притримувався також Р.Б. Бедрій [2, с. 2], та, спираючись на матеріали його праці, саму Конституцію Пилипа Орлика та висновки отримані в процесі роботи, нами відмічено витоки традиційного українського конституціоналізму. Прикриті *монархічною* (виділення наше) легендою про козаків-хозарів [3, с. 25], щоб консервативно аргументувати першість козаків як засновників Київської Держави, Пакти Конституцій пропагували ідеї класичного парламентаризму з централізованою владою тільки у вигляді «виконуючого обов'язки» та виборного Гетьмана. Проте, характерною є ще тоді наявна система стримувань та противаг, що послугує історично-правовим фундаментом українського конституціоналізму. Оскільки, лава провізорської та контрольної влади була віддана колегіальним та

виборним органам із зборами на регулярній основі, а саме на Різдво, Великдень та Покрову [2, с. 3]. Таким чином ми прийшли до того, що Українська Державність отримала від цього нормативно-правового акту традиційний зразок систематичного регламенту державно-політичних сфер життєдіяльності суспільства. А якщо повернутись до аргументування висновку відносно випередження цим документом свого часу, приведемо додатково як доказ наявності саме світської соціальної підтримки населення та держслужбовців на законодавчому рівні, що була встановлена ще у XVIII столітті статтею XI Конституції Пилипа Орлика [4, с. 285].

Спираючись на ті основи, що були викладені у попередніх висновках, вважаємо за можливе обґрунтувати тезу щодо значно глибшого історичного шляху до першого проголошення незалежності України прийняттям Конституції УНР, як вінцем прогресивної думки тогочасних конституціоналістів. Проте, вважаємо доречним наголосити на нестачі професійного досвіду у тодішніх історико-правових обставинах, що може надалі пояснити значно більше, аніж хронологія прийняття цих актів. Спираючись на матеріали викладені у праці А.Г. Слюсаренко та М.В. Томенко [3, с. 71], стає помітною відсутність досвіду саме реалізації цих соціально-демократичних уявлень, закріплених нормами єдиного, проте майже завжди тимчасового та декларативного закону, що слугував титульною заявою відносно права на самовизначення із наступним визнанням. На нашу думку, обрані об'єктами дослідження, визначні конституційні пам'ятки, за відсутності умов або значних перепон у їх реалізації та обробки практичним вжитком, слугували, фактично, новими рубежами, що сформувалися у процесі перетворень феноменології української політичної ідеї. Вони ж були укладені в часи безцінного досвіду для поколінь, зумовлюючи досягнення цих рубежів та встановлення за ними нових. Подібної думки притримується у висновках своїх праць В. Румянцев [6, с. 174], підмічаючи істотну гуманність та демократичність поглядів викладених Конституцією УНР, як «провідних ідей творців української державності» та Д. Ярош, що взагалі порівнював цей акт із своєрідним заповітом [1, с. 11]. В результаті порівняння з попередніми законами встановлюється виокремлення спільних державотворчих тенденцій. Зокрема, це стосується уявлень у сфері державно-владних пріоритетів, а також які саме державні суб'єкти отримують перевагу в загальнополітичних повноваженнях та гарантіях недоторканності або захисту їх прав та посад. Що в Конституції Пилипа

Орлика, що у Конституції УНР, що у сучасній конституції України 1996 року провідна роль, як було зазначено ще початковими тезами та прослідковувалось протягом усієї подальшої роботи, віддавалась певній провідній спільноті, колегіальному органу, тобто, парламенту. За Конституцією Орлика – це Генеральна Рада, що може звертатись із запитами до Гетьмана чи генеральної старшини [2, с. 5]. За УНР – це сесії Загальних Зборів та їх президія із контрольно-наглядовими повноваженнями відносно міністрів з можливістю їх по особового усунення [6, с. 172-173]. В наші часи, це вотум недовіри за ініціативою Президента чи конституційної більшості від складу Верховної Ради [5]. До речі, український парламент тільки в період сучасної конституції втратив право вирішувати внутрішньо питання відносно саморозпуску та його процесу, навіть якщо було видане відповідне рішення суду. Повної влади над долею кожного міністра окремо та усього уряду разом [3, с. 71] порівняно із положеннями статті 87-ої діючої Конституції України, де резолюція недовіри може бути проголошена лише всьому уряду відразу [5].

Взагалі-то, принцип «стримувань та противаг», у формуванні повноважень органів державної влади, у вигляді важелів взаємоконтролю відокремлених одна від одної гілок влади, простежується протягом усієї історії української державотворчої парадигми. Як цей досвід дійшов до нас у вирішенні багатьох фундаментальних питань відносно державного механізму, так він й був отриманий нашими попередниками 100, 200 років до цього, перетинаючи виверти прогресу ідеологічної та державотворчої спіралі. Доказовим підґрунтям цієї провідної тези буде перелік наслідкових зв'язків кожного унікального відтінку та риси цього процесу, викладеного протягом усієї роботи, як ознаки організаційних перетворень у синтезі з традиціями саме українського конституційного парламентаризму, що був виплеканим боротьбою козацтва, а згодом і усієї української нації проти влади іноземних монархій чи навпаки – занадто соціалістичних та «надокучливих» сусідів [7, с. 39]. Тому, на нашу думку, буде вдалим завершити аналіз та співставлення цих тенденцій, а також закріпленням їх повторюваннями у традиції, висловом М. Фліна, який дав нам дивну можливість досягнути своїм прикладом аналогічну мудрість нашого народу, тільки протягом віків у історичній боротьбі за незалежність: «не можливо спостерігати за історією, не впливаючи на неї самим фактом спостереження. Так ми «творимо історію», встановлюючи зв'язки між фактами».

Список використаних джерел

1. Ярош Д. В. Конституція УНР 1918 р. про Всенародні збори України як вищий законодавчий орган влади: історичний досвід і сучасний конституційний процес [Електронний ресурс] / Д. В. Ярош // Університетські наукові записки. - 2006. - № 3-4. - С. 36-43. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Unzap_2006_3-4_4
2. Бедрій Р.Б. Розподіл влад за конституцією Пилипа Орлика [Електронний ресурс бібл. ім. В.І. Вернадського] / Р.Б. Бедрій // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ: Збірник наукових праць. – Л., 2008. – № 3.
3. Слюсаренко А. Г., Томенко М.В. Історія української конституції. – Київ: Т-во «Знання» України, 1993. – 192 с.
4. «Пакти і Конституції» Української козацької держави (до 300-річчя укладення) / Відп. ред. В. А. Смолій; упорядники М. С. Трофимук, Т. В. Чухліб. НАН України. Інститут історії України; Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського; Державна архівна служба України; Центральний державний історичний архів, м. Київ. — Львів: Світ, 2011. — 440 с. Балансування між першопрохідництвом та усією чужнею щодо європейських цінностей.
5. Конституція України [Текст] : офіц. текст : [прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. із змінами, внесеними Законом України від 30.09.2016. : станом на 20 січня 2018 р.]. - К. : Мін-во Юстиції України, 2006. - 124 с.
6. Румянцев В.О. Конституція УНР 1918 року - важливий крок у розвитку конституційного законодавства України / В.О.Румянцев, Д.В.Лученко // Державне будівництво та місцеве самоврядування. - Х.: Право, 2006. - Вип.11. - С. 165-175
7. Белов Д. М. Український конституціоналізм: історичні засади / Д. М. Белов, Я. В. Якимович // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Сер.: : Право. - 2014. - Вип. 25. - С. 38-41. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2014_25_10.